Arkeoloji İçinde Tarih: Perge Kazıları'nda 75 Yıl

1946-2021

Aytaç
DÖNMEZ

Antik kültür kalıntıları yönünden oldukça zengin bir envantere sahip Antalya ili sınırları içerisinde çok fazla sayıda antik kent yer almakta ve bu kentlerin neredeyse hepsinde halihazırda bilimsel araştırmalar kazı başkanlıklarınca sürdürülmektedir. Gerçekleştirilen bu araştırmalar zamanla hem bölgesel hem de kendi içerisinde bir kazı ve araştırma tarihçesi meydana getirmişlerdir. İşte bu bağlamda geçtiğimiz ekim ayında 75. yılını kutladığımız, "Perge Kazıları" Antalya'da gerçekleştirilen bu araştırmalar arasında öncü olmasının yanı sıra Cumhuriyetimizin ilk sistemli Türk klasik arkeoloji kazısı olması yönünden de oldukça özeldir. 1946 yılından bu yana Perge'de birçok bilim insanı ve öğrenci önemli projelere imza atmış; böylelikle ortaya 75 senelik bir araştırma tarihi çıkmıştır. İşte bu tarih içerisinde, büyük bir özveri ile ortaya çıkarılmıştır; mimari estetiğin, heykel sanatı ve su mühendisliği ile mükemmel bir ahenk içerisinde birleştiği; yöneticilerin tanrılar ve imparatorlar adına yine insanlara sunduğu, Artemis'in, Plancia Magna'nın, Apollonius'un kenti Perge (Res.1). Böylesi önemli arkeolojik bulgulara ve kazı geçmişine sahip olan Perge, Antalya'nın merkezine en yakın antik kenttir. Bu özelliği ile bu kültür dokusunun Antalya halkı tarafından gerçek değerinin bilinmesi oldukça önem arz eder.

Perge kazıları tarihinin miladı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde görev yapan Ord. Prof. Dr. Arif Müfid Mansel başkanlığında 1946 yılında başlar ve günümüze kadar devam eder.

Bu süreçte Mansel'den sonra sırasıyla Prof. Dr. Jale İnan, Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu, Antalya Müzesi Müdürlüğü adına Müze Müdürü Mustafa Demirel ve şu anda halen başkanlığa devam eden Prof. Dr. Sedef Çokay Kepçe kazı başkanlığı bayrağını taşımışlardır.

1946'dan 1975 senesine kadar başkanlık yaptığı yaklaşık 30 yıllık dönemde Ord. Prof. Dr. Arif Müfid Mansel, yanındaki asistanları Jale İnan ve Aşkıdil Akarca eşliğinde Perge'nin en önemli merkez noktalarında kazılar gerçekleştirir. Günümüzde kentin sembolü haline Hellenistik Kuleler, kulelere Roma İmparatorluk Dönemi'nde ünlü kadın yönetici Plancia Magna tarafından eklenen Oval Avlu ve Hadrianus Dönemi Takı, portiklerinde sıra boyu dükkânların, tam merkezinde ise büyüleyici bir su kanalının boyunca uzandığı Kuzey-Güney doğrultulu Cadde, bu caddenin sonunda yer alan Kestros Çeşmesi ve Macellum... Kente girdiğimizde mimari dokusu ve estetiğiyle büyüleyen bu yapıların hepsinin kazılarına Mansel döneminde başlamış ve bu anıtsal yapılar büyük ölçüde ortaya çıkarılmıştır. Bu anlamda kazı öncüsü olmasının yanı sıra Mansel, bilimsel yönden de oldukça ileri görüşlü olduğunu kazısını başlattığı alanlardaki çalışmaların kendisinden sonra da devam etmiş olmasıyla kanıtlar. Öncelikle bir mezarlık alanı olduğunu düşündüğü kentin batı yakasında başlattığı çalışmalarda ortaya çıkartılan lahitler, ondan sonraki dönemlerde de bu noktada çalışılmasını gerekli kılar; böylelikle günümüzde birbirinden farklı tipte lahdin ve tapınak formlu anıtsal mezarın yer aldığı oldukça ilgi çekici Batı Nekropol alanının bir kısmı ortaya çıkartılmış olur. Sonraki dönemlerde bu alanda yapılan bilimsel çalışmalarda birçok araştırmacı oldukça önemli sonuçlara ulaşmıştır. Kentin Batı Kapısı'ndan geçilerek ulaşılan bu alan farklı tipteki göz alıcı mezar mimarisinin yanı sıra günümüzde sahip olduğu doğa ile kenti gezenlere pastoral bir manzara sunar (Res. 2-10).

Perge'de başkanlık yapan bütün öğretim üyeleri kendi dönemlerindeki çalışma planlamalarına kendi uzmanlıkları ve farklı bakış açılarıyla dâhilinde yaklaşmış, bu sayede Perge araştırmalarında oldukça önemli bilimsel sonuçlara ulaşılmış ve yenilikçi ilerlemeler kaydedilmiştir. Bu bağlamda 1975 yılında Kazı Başkanlığı bayrağını devralan Prof. Dr. Jale İnan döneminde Perge için yeni bir devir başlar.

1946 Yılı Çalışmaları. Batı Nekropol. Antalya Bölgesi Arkeoloji Araştırmaları Merkezi Belge Arşivi. (ABAAM)

1953. Hellenistik Kuleler. (ABAAM).

1956. Kuzey-Güney Doğrultulu Sütunlu Cadde. (ABAAM).

1958. Restorasyon. Kuzey-Güney Doğrultulu Sütunlu Cadde. (ABAAM).

Doktorasını Almanya'nın Berlin kentinde tamamlayarak edinmiş olduğu Klasik Dönem heykel sanatı uzmanlığı sayesinde İnan, Perge'nin heykel sanatı konusunda kendine özgü bir ekole sahip olduğunu, önce 1979-1986 yıllarında Güney Hamam sonrasında 1985-1988 yıllarındaki Tiyatro kazılarında ortaya çıkartılan birbirinden nitelikli heykeller üzerinde gerçekleştirdiği bilimsel çalışmalarla ortaya koyar. Bu heykellerin hepsi günümüzde Antalya Müzesi'nde sergilenmekle birlikte özellikle Tiyatro heykelleri için sahne binasında yer aldıkları konumları detaylı olarak izleyiciye anlatan özel bir sergileme alanı oluşturulmuştur. Ayrıca müzenin oldukça özel bir alanında ayrı bir kontrast ve müzik eşliğinde sergilenen "Yorgun Herakles" heykelinin üst yarısının Boston'dan ülkemize iadesi için oldukça önemli mücadeleler veren İnan'ın bu yoğun çabası karşılığını 2011 yılında bulmuş ve Perge'den kaçırılan bu güzide eser yeniden ait olduğu yere dönmüştür. Bu önemli heykel bulguları dışında günümüzde oldukça iyi korunmuş haldeki Güney Hamam, Tiyatro, Hellenistik Dönem ve Geç Dönem Kapısı arasında kalan alandaki çeşme binaları ve Mansel Dönemi'nden devralınan kuzey-güney doğrultulu Sütunlu Cadde İnan döneminde kazılmış ve mimari anlamda da önemli sonuçları ulaşılmıştır. Kısacası Prof. Dr. Jale İnan Perge'nin mimari estetiğini heykel sanatıyla buluşturmuştur.

1988 yılı Perge için yine başka yeniliklerin başlangıcı olur. Kazı başkanlığı görevine gelen Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu kendi döneminde Perge'ye yeni sorular sorar ve böylelikle ilk defa günlük yaşamı anlamaya yönelik olarak kentin doğusunda yer alan konut mekânları ortaya çıkartılır. Abbasoğlu dönemindeki bir başka yenilik ise ilk defa gerçekleştirilen Akropolis araştırmalarıdır. Günümüzde Hellenistik Kuleler'den kuzey-güney doğrultulu caddeye geçtikten sonra net olarak görülebilen yüksek tepede yer alan Akropolis çalışmalarının amacı Perge'nin görünen Roma İmparatorluk Dönemi öncesi kalıntılarına ulaşmak ve MÖ 2. Binyılda Hitit metinlerinde geçen "Parha" ile bir bağlantısının olup olmadığını araştırmak olmuştur. Bu bağlamda, 1994-2004 ve 2008 yıllarında Almanya Giessen Ünivrsitesinden Prof. Dr. Wolfram Martini önderliğindeki bir ekip ile bu alanda gerçekleştirilen araştırmalar buradaki ilk yerleşimin Geç Neolitik ve Kalkolitik arası bir zamanda, yani günümüzden neredeyse 7000 sene öncesine uzandığını ortaya koymuştur. Ayrıca yine Mansel'in başlattığı Batı Nekropol alanındaki kazılar bu dönemde de devam etmiş Pamphylia mezar mimarisi adına oldukça önemli mezar tipleri ortaya çıkartılarak alanın zenginliği ortaya koyulmuştur. Abbasoğlu dönemindeki bir başka yenilikçi faaliyet kültür varlıklarının korunması konusunda gerçekleştirilen restorasyon ve konservasyon çalışmaları üzerine odaklanmıştır. Günümüzde kuzey-güney doğrultulu Sütunlu Cadde üzerinden sondaki anıtsal F5 (Kestros) Çeşmesi'ne ulaşıncaya kadar karşılaştığımız yol boyunca uzanan ve kentin mimari dokusuna oldukça farklı bir kontrast katan sütunların çoğu bu kampanya sayesinde yeniden ayağa kaldırılmıştır. Perge Abbasoğlu döneminde, 2009 yılında gerekli şartları sağladığı dolayısıyla *UNESCO*

Dünya Mirası Geçici Listesi'ne girmiştir.
2011-2019 yılları Perge kazıları büyük bir değişikliğe sahne olmuştur. Bu dönemde kazı başkanlığı Antalya Müzesine devredilmiştir. Müze Müdürü Mustafa Demirel Başkanlığındaki kazılar 2013-2014 yıllarında Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu, 2015 yılında Prof. Dr. Sedef Çokay Kepçe ve 2019 yılında Prof. Dr. Nevzat Çevik'in bilimsel danışmanlıklarında yürütülmüştür. Günümüzde kuzey-güney doğrultulu Sütunlu Cadde'den batıya doğru yönelen Batı Cadde'nin tamamı ve bu caddenin güney kolunda yer alan mekânların çoğu bu dönemde ortaya çıkartılmıştır. Bu mekânlar arasında özellikle 13.no.lu mekân olarak adlandırılan yapı taban döşemesinde yer alan Troia Savaşı ile ilgili bir mitolojik anlatı olan Kral Agamemnon'un kızı İphigenia'nın Kurbanı sahnesinin betimlenmiş olduğu mozaik tasviri ile oldukça özeldir. Bu özel bulgunun yanı sıra caddenin sonunda ortaya çıkarılan ve içerisinden ele geçen heykellerden birisinin Romalı İmparator Caracalla olması nedeniyle Caracalla Çeşmesi (F5) olarak adlandırılan anıtsal çeşme binası ile tam karşısındaki kentin Batı Kapısı bu dönemin önemli sonuçlarıdır. Batı Cadde üzerinde yer alan ayaktaki sütunlar da yine bu dönemde Antalya Valiliği ve Antalya Tanıtım Vakfı'nın organize ettiği bir proje kampanya kapsamında ayağa kaldırılarak günümüzdeki görkemli halini almıştır.
2020 senesi itibariyle Kültür ve Turizm Bakanlığının onayı ve Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile Perge kazı başkanlığı yeniden ait olduğu İstanbul Üniversitesine, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı başkanı ve Antalya Arkeoloji Araştırmaları Merkezi müdürü Prof. Dr. Sedef Çokay Kepçe'nin yönetimine geçmiştir. Daha önce de uzun yıllar Perge'de araştırmalar gerçekleştirmiş olan Sedef Çokay Kepçe başkanlığında günümüzde halen devam eden kazılarda çok disiplinli bir bakış açısıyla öncelikle araştırması yarım kalan alanlara odaklanılmıştır. Bu bağlamda Doğu Cadde, Tacitus Caddesi üzerinde yer alan mekânlar ve Stadyum kazılarında şimdiden oldukça önemli yeni sonuçlara ulaşılmıştır.

Unutulmamalıdır ki bu metin Perge Kazıları Tarihi'nin yalnızca kısa bir özetidir. Burada anılmayan ve Perge'de araştırmalar gerçekleştirerek Perge bilimine katkı sağlayan oldukça önemli başka bilim insanları da mevcuttur. 75 senelik araştırma tarihine sahip Perge kazılarına emek vermiş ve kendisini bir "Pergeli" olarak addetmiş herkes, Tacitus Caddesi'nde gerçekleştirilen kazılardan ele geçen yazıttaki Pergelilerin kentlerini övmek için dile getirmiş oldukları şiir ile derin bir bağ kurmuştur:
"Var ol sen Perge! Tek dokunulmaz yurt sensin
var ol sen Perge! Kutsal sancakla ünlenmiş kentsin sen
var ol sen Perge! Efes Artemisi ile
Perge Artemisi'nin temsile dildiği gümüş sikkenin darp edildiği kentsin sen
var ol sen Perge! Sende üne ulaşırlar soylu senatörler
var ol sen Perge! Pamphylia'nın en yüce kenti
var ol sen Perge! Asla sahtelik yoktur işinde".

antsanat

F3 Çeşmesi. Nehir Tanrısı Kestros Heykelinin Yerine Yerleştirilmesi. (ABAAM).

Macellum. Prof. Dr. Nazım Terzioğlu , Ord. Prof. Dr. Arif Müfid Mansel ve Prof. Dr. Jale İnan. (ABAAM).

Prof. Dr. Jale İnan. Antalya Müzesi. (ABAAM).

Tiyatro. Jale İnan ve Öğrenciler. (ABAAM).